

УДК 371.162

ЛЕСЯ ПОПЕРЕЧНА,
вчитель української мови та літератури
Хмельницька гімназія № 1 ім. В. Красицького
Адреса: вул. Подільська, 111, м. Хмельницький, 29000, Україна
E-mail: km-gimnasya1.at.ua

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У МІЖАТЕСТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено досвід організації професійного розвитку вчителів початкових класів у міжатестаційний період у системі неперервної педагогічної освіти Російської Федерації. Розглянуто питання особливостей зарубіжного досвіду практичної реалізації педагогічного досвіду у міжатестаційний період учителями загальноосвітніх шкіл Росії. Проаналізовано принципи організації міжатестаційного періоду вчителя початкових класів (динамізм, варіативність, модульність, взаємодію, масовість, практичну спрямованість, результативність) та рівні, за якими здійснюється професійний розвиток педагога у міжатестаційний період у системі неперервної педагогічної освіти Російської Федерації (початковий, евристичний, креативний, новаторський). З'ясовано, що у процесі професійного розвитку у міжатестаційний період російські учителі беруть активну участь у дослідно-експериментальній роботі, методичних засіданнях, аукціонах педагогічних ідей, семінарах, конференціях, виступають на педагогічних радах, проводять відкриті уроки, планують траєкторію самоосвітньої діяльності, складають індивідуальний план професійного саморозвитку; адміністрацією школи організовується моніторинг рівня кваліфікації, професійної компетенції та продуктивності педагогів.

Ключові слова: *іноземний досвід, професійний розвиток учителя початкових класів, міжатестаційний період.*

ВСТУП

Одним із найважливіших завдань реформування системи освіти Російської Федерації є модернізація сформованої системи оцінки його якості. Важливою умовою підвищення якості освіти є високий рівень професійної компетентності педагогічних кадрів. Процесом, що зумовлює створення у системі неперервної освіти умов для розвитку індивідуального стилю професійної діяльності педагога, пізнання і засвоєння нових цінностей, стимулює творчий пошук фахівців, сприяє утвердженню перспективних підходів, технологій, систем оцінювання професійної діяльності педагога, є атестація. У зв'язку з тим, що атестація педагогічних працівників здійснюється, як правило, один раз у п'ять років, велику роль в оцінці його професійної діяльності відіграє міжатестаційний період.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження досвіду професійного розвитку вчителів початкових класів Російської Федерації у міжатестаційний період, реалізація прогресивних ідей російського досвіду в освітньому просторі України.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Різноманітні аспекти професійного розвитку особистості вчителя виступали предметом наукових досліджень як вітчизняних (Г. Балл, Є. Мілерян, В. Моляко, П. Перепелиця, К. Платонов, Б. Федоришин), так і зарубіжних учених (С. Бaley (S. Bailey), Л. Бандура (L. Bandura), Й. Лінгарт (I. Linhart), Д. Міллер (D. Miller), Д. Супер (D. Super)). До питання професійного розвитку спрямовують наукові погляди російські вчені, досліджуючи широке коло проблем, пов'язаних з професійним розвитком особистості вчителя початкових класів, а саме: самооцінку особистості вчителя (М. Кубишкіна), неперервність освіти (В. Риндак), професійну самоосвіту педагога (В. Скакун, Т. Сергеева, Н. Уварова), професійний розвиток учителя (Л. Мітіна), психологічні механізми творчої самореалізації педагога (А. Вербицький), професійне самовизначення особистості педагога (Є. Клімов).

Для досягнення мети дослідження нами були застосовані такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію матеріалу), теоретичні (метод теоретичного обґрунтування), порівняльно-аналітичний метод (аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міжтестастійний період охоплює простір між курсами, різні форми методичної роботи (на шкільному, районному і обласному рівнях) та самоосвітню діяльність педагога. Міжкурсова підготовка – це період набуття професійних якостей учителем, що забезпечує підвищення ефективності педагогічної діяльності [5].

Міжтестастійний період вчителя початкових класів у системі неперервної педагогічної освіти Російської Федерації – це виконання рекомендацій, реалізація проектної частини аналітичного звіту, поліпшення практичної діяльності педагога; моніторинг рівня кваліфікації, професійної компетенції, продуктивності педагога.

Основними *принципами* організації міжтестастійного періоду педагога, зокрема вчителя початкових класів у РФ є: динамізм, варіативність, модульність, взаємодія, масовість, практична спрямованість, результативність.

Професійний розвиток педагога, зокрема вчителя початкових класів у міжтестастійний період здійснюється за *рівнями*, серед яких: 1) початковий (учитель здійснює професійну діяльність згідно з методичними рекомендаціями; діє за аналогією, застосовуючи відомі йому методи, прийоми; виконує елементарні завдання у відомих однотипних ситуаціях); 2) евристичний (учитель здійснює професійну діяльність, моделюючи нестандартні педагогічні ситуації, володіє здатністю до креативного мислення, використовує інноваційні методики і технології, готовий до науково-дослідницької та експериментальної роботи); 3) креативний (учитель здійснює професійну діяльність, використовуючи нестандартність мислення, творчу уяву і пошук; має високу мотивацію до здійснення конструкторської, наукової та експериментальної діяльності; активно використовує інноваційні технології та методики навчання, виконує складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми, є автором програм, підручників, створює нові прийоми, способи, методи і методики); 4) новаторський (учитель вносить конструкторські та експертні пропозиції щодо інноваційної організації навчально-виховного процесу, видає авторські програми, посібники).

У Російській Федерації діє *Центр методичної та соціально-психологічної служби управління освіти* – це заклад післядипломної педагогічної освіти, де велика увага приділяється науково-методичному забезпеченню, удосконаленню форм та методів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у міжтестастійний період.

Моделюванню структури, визначенню змісту, форм і методів організації цієї роботи передують діагностичне анкетування, вивчення інтересів, запитів і практичних потреб педпрацівників, аналіз стану навчально-виховної роботи, результатів атестації вчителів. Важливе місце в роботі адміністрації Центру методичної та соціально-психологічної служби (далі – ЦМСПС) відводиться науково-методичному забезпеченню процесу зростання компетентності педагогічних працівників у міжатастаційний період.

Складовими системи роботи Центру методичної та соціально-психологічної служби є: 1) науково-методична та практична підготовка педагогів до організації педагогічної роботи; 2) моделювання структури роботи з педагогами; 3) реалізація творчого підходу до організації та проведення роботи з педагогами; 4) поточний та кінцевий збір працівниками ЦМСПС зворотної інформації для аналізу результатів роботи з педагогічними кадрами та здійснення відповідної корекції.

Основне завдання роботи ЦМСПС з педагогічними працівниками навчальних закладів на сучасному етапі – задоволення потреб кожного вчителя в оволодінні інноваційними методами навчання та виховання, у формуванні професійної кар'єри на засадах постійного професійного вдосконалення, підвищення його педагогічної культури [1, с. 278].

Організація *професійного розвитку* учителів початкових класів загальноосвітніх шкіл у міжатастаційний період передбачає проведення таких заходів, як-от: методичні об'єднання, семінари-практикуми, моделювання та проблемно-діяльнісні ігри, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, тренінги розвитку умінь і навичок, соціально-психологічні, соціально-комунікативні тренінги, майстер-класи; авторські семінари, спрямовані на реалізацію єдиної науково-методичної проблеми «Підвищення фахового рівня педагогів, розвиток їх творчої ініціативи шляхом оптимального поєднання основних та сучасних форм методичної роботи».

Напрямами діяльності таких методичних формувань є: 1) опрацювання Державних стандартів освіти, нормативно-директивних документів Міністерства освіти і науки України, методичних рекомендацій, навчальних посібників з питань удосконалення змісту і методики навчально-виховної роботи; 2) забезпечення засвоєння й використання найбільш раціональних методів і прийомів навчання та виховання школярів; 3) підвищення рівня дидактичної й методичної підготовки педагогів до організації та здійснення навчально-виховного процесу; 4) обмін досвідом успішної педагогічної діяльності; 5) підвищення ролі самоосвіти в удосконаленні професійної майстерності педагогів; 6) вивчення, апробація, впровадження досягнень психолого-педагогічної науки й перспективного педагогічного досвіду.

Працівники центру методичної та соціально-психологічної служби великого значення надають використанню інформаційних технологій для удосконалення методичної роботи, навчально-виховного процесу та для підвищення кваліфікаційного рівня вчителів.

Пріоритетними напрямами застосування інформаційних технологій в діяльності центру методичної та соціально-психологічної служби є такі: 1) впорядкування обліку та обробки, вдосконалення системи ведення документації; 2) підготовка педагогічних кадрів до використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі; 3) організація дистанційного навчання педагогів; 4) створення інформаційних баз даних; 5) інтеграція в міжнародний освітній простір.

Важливим, на наш погляд, є планування індивідуальної форми методичної роботи вчителя у міжатастаційний період, що є складовою частиною його самоосвіти. У «Педагогічній енциклопедії» зазначено, що самоосвіта – це «освіта, що набувається

поза навчальним закладом шляхом самостійної роботи» [2]. Зміст індивідуальної самоосвіти педагога охоплює систематичне вивчення політичної, психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередню участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи, проведенням експериментальних досліджень, підготовку доповідей, виступів на педагогічних радах, методичних нарадах і оперативках, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників.

Зазначимо, що на сучасному етапі самоосвіта вчителів початкових класів у Росії у міжтестастійний період може здійснюватися у двох формах індивідуальної самоосвіти, яка спрямовується і регламентується вчителем залежно від усвідомлення особистих професійних потреб; і самоосвіти, що залежить від керівництва школи або місцевих органів освіти, від роботи вчителя початкових класів та нових проблем, що виникли.

Доповненням до індивідуальної програми професійного розвитку вчителя початкових класів може бути портфоліо, яке педагог формує протягом усього міжтестастійного періоду. Мета портфоліо – фіксування, накопичення і оцінювання рівня професійного розвитку та зростання педагога. У портфоліо містяться матеріали на паперовому носії (роздруківки, ксерокопії і рукописні матеріали). Ці матеріали розглядаються як свідчення професіоналізму педагога. Це може бути портфоліо досягнень, що дозволяє педагогу провести самоаналіз професійного розвитку, узагальнити досвід роботи, поставити подальшу мету, спланувати й організувати власну діяльність. Портфоліо дозволяє враховувати результати, досягнуті педагогом у різноманітних видах діяльності: навчальній, творчій, самоосвітній. У методичний портфоліо педагог може вкласти розроблені ним у міжтестастійний період науково-методичні розробки, публікації у різних науково-методичних виданнях, засобах масової інформації, посилання на сайти в мережі Інтернет, де розміщені матеріали педагога, розроблені ним у міжтестастійний період ділові, організаційно-діяльнісні ігри, дидактичні та контрольні-вимірні матеріали й інші методичні розробки.

На підставі накопичених матеріалів у кінці кожного навчального року адміністрацією школи проводиться аналіз педагогічної діяльності вчителя, що передбачає співвіднесення отриманих результатів з раніше поставленою метою і завданнями та служить основою коректування індивідуальної програми педагога на наступний період. Якщо така робота проводиться систематично наприкінці кожного навчального року, це дозволяє сформулювати узагальнену характеристику діяльності вчителя та його результатів.

Важливе вміння учителя початкових класів – це складання індивідуального плану професійного саморозвитку. Індивідуальний план професійного розвитку учителя відрізняється від загального тим, що в ньому повніше відображаються особисті освітні потреби педагога, його самоосвіта та навчання на робочому місці, тобто вчитель стає сформованим суб'єктом професійного розвитку.

У міжтестастійний період учитель моделює індивідуальну освітню траєкторію, створює програму професійно-особистісного саморозвитку й самовдосконалення відповідно до власних можливостей, фахових зацікавлень та професійної підготовки, практично зреалізовує оновлені й здобуті під час курсового етапу знання, вироблені вміння і навички; системно накопичує міжтестастійний кредит протягом п'яти років за визначені форми і види підвищення кваліфікації, зокрема самоосвітню, дослідницько-

пошукову, практично-експериментальну, кооперативну, контрольно-оцінювальну, методичну, психолого-мотиваційну діяльність.

Індивідуальна освітня траєкторія (ІОТ) або індивідуальний маршрут – специфічна інновація в системі підвищення педагогічної кваліфікації Російської Федерації, що передбачає окреслення перспективи формування й подальшого професійного розвитку педагога, напрямів, засобів, форм підвищення кваліфікації, прогнозування імовірних ризиків на цьому шляху і засобів їх подолання [4, с. 89]. Індивідуальні освітні траєкторії допомагають врахувати індивідуальні потреби й особистісно-професійні запити педагога, його досвід та рівень підготовки, психофізіологічні й когнітивні особливості, спрогнозувати розвиток за індивідуальними освітніми програмами, простежити траєкторію професійного зростання вчителя на кожному етапі міжтестастійного циклу (установчому, пошуково-діяльнiсному, аналітичному), а отже й, максимально індивідуалізувати навчальний процес. Реалізуючи індивідуальну освітню траєкторію, учитель може найбільш повно реалізувати свій творчий підхід до відбору змісту, вибору методики і технології викладання (відповідно до індивідуальних особливостей: темпераменту, характеру тощо), більш повно враховувати й зреалізовувати у своїй діяльності компетентнісний підхід, відстежувати результати освітнього процесу. Проектування та реалізація професійного розвитку педагогічних кадрів за індивідуальними освітніми траєкторіями ґрунтуються на інноваційних вимогах суспільства й освіти, потребах сучасного ринку праці, теоретичних положеннях андрагогічного та компетентнісного підходу до організації процесу, науково обґрунтованій моделі запровадження системи неперервної освіти.

Інститутом розвитку регіональної освіти Свердловської області РФ було розроблено моніторинг професійної діяльності педагога у міжтестастійний період. Створена форма моніторингу має такі позитивні сторони: 1) максимально наближає процес атестації до повсякденної практичної діяльності, що відображає рівень педагогічної практики, економить час і сили під час підготовки до наступної атестації; 2) орієнтує на розвиток професійно значущих якостей – педагогічну рефлексію, самоаналіз, критичність мислення, організованість; 3) дозволяє планувати власну професійну діяльність на досить тривалий проміжок часу (міжатестаційний період), рівномірно розподіливши зусилля, спрямовані на професійний розвиток (самоменеджмент); 4) механізм здійснення моніторингу демократичний, оскільки розрахований на самооцінку діяльності.

Зміст моніторингу відображає кваліфікаційні вимоги до категорій та реалізується через блочно-модульну систему: Блок 1. Професійно-особистісний потенціал. Блок 2. Предметно-професійна компетентність. Блок 3. Підвищення кваліфікації. Блок 4. Продуктивність. Відповідно до програми оцінка професійної компетентності педагога здійснюється за допомогою зовнішнього (дослідження серед дітей, педагогів, батьків, громадськості) та внутрішнього (діяльність адміністрації школи щодо встановлення відповідності всієї системи педагогічної діяльності до вимог кваліфікаційної категорії) аудиту.

Педагогами Росії щорічно на основі аналізу діяльності за попередній рік з урахуванням плану роботи навчального закладу на поточний рік складається індивідуальний маршрут професійного розвитку, який максимально наближає процес атестації до повсякденної практичної діяльності, дозволяє планувати власну професійну діяльність з урахуванням програми розвитку освітнього закладу та своїх професійних інтересів на досить тривалий період часу (міжатестаційний), орієнтує на

розвиток таких професійно значущих умінь, як рефлексія, самоаналіз, проектування, організованість.

Педагогам-лідерам, педагогам-майстрам адміністрацією у школах Росії пропонується наприкінці навчального року заповнити ініціативну карту, у якій вони можуть запропонувати теми і форми роботи поширення досвіду.

ВИСНОВКИ

Таким чином, неперервність освітнього процесу вчителя початкових класів у міжатестаційний період у системі неперервної педагогічної освіти Російської Федерації охоплює такі елементи: формування готовності педагогів до самоосвіти – формування досвіду самоосвітньої діяльності; розвиток професійної компетентності; вдосконалення особистості та діяльності професіонала. Результатами інноваційної діяльності учителя початкових класів щодо особистого професійного розвитку є такі: 1) індивідуальний стиль педагогічної діяльності; 2) авторські програми, методики, технології; 3) методична, психологічна, дослідницька, педагогічна, технологічна культура вчителя; 4) авторська педагогічно-дидактична, виховна та методична системи.

З урахуванням інноваційних ідей російського довіду в Україні система післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів у міжатестаційний період потребує модернізації за такими напрямками: по-перше, оновлення змісту самоосвітньої діяльності, по-друге, неперервність освітнього процесу як комплексу соціально-педагогічних перетворень (засобом такого перетворення є компетентнісний підхід до навчання, розвитку й виховання всіх його учасників), по-третє, використання сучасних методів самоосвітньої діяльності на основі інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков С. А. Модернизация образования в России: совершенствование управления / С. А. Беляков. – М. : МАКС Пресс, 2009. – 437 с.
2. Давыдов В. В. Российская педагогическая энциклопедия [Электронный ресурс] / В. В. Давыдов. – Режим доступа: <<http://log-in.ru/books/rossiyskaya-pedagogicheskaya-enciklopediya-davydov-v-v-pedagogika/>>.
3. Жигір В. І. Професійна педагогіка: навчальний посібник / В. І. Жигір, О. А. Чернега. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 336 с.
4. Каширина О. В. Программа профессионального развития в межаттестационный период : итоговый проект / О. В. Каширина, Л. С. Белоусова, Н. Ф. Самсонова. – Москва : Владос-Пресс. – 2011. – 215 с.
5. Нікулочкіна О. В. Основні напрями модернізації післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів [Електронний ресурс] / О. В. Нікулочкіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – Вип. 9. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_75.pdf>.
6. Сущенко Л. О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти [Електронний ресурс]: дис... канд. наук : 13.00.04 / Л. О. Сущенко. – 2009. – Режим доступу: <www.lib.ua-ru.net/diss/cont/351854.html>.